36 MARS • 2009

på Ljungen

Pris 20 kr

Kalkmålning i en av Sagostundernas solsalar, utförd av konstnären Gunnar Malm på 1940-talet.

Skollovskolonierna

Boken sommarkolonierna är nu färdig och innehåller bakgrund och berättelser kring vistelsen på de olika kolonierna som funnits här nere med början på Sagostunderna Ljungdalavägen kring 1918, den enda koloni som fortfarande är i full funktion under sommaren. Här finns berättelser från Trelleborgs skollovskoloni som låg på Gyaområdet, Frälsningsarmens koloni på Klockarevägen, Eslövs koloni hörnan Klockarevägen/Collins väg. Kolonin för barn med diabetes Lindgården vid Limavägen, CP skadades koloni på Nybygget invid Sagostunderna och Solbacken, för lungsjuka barn från Trelleborg, som låg på Kungsmansvägen. Malmö allmänna sjukhus hade ett sommarhem även det för ljungsjuka barn, området där nuvarande FBU ligger, Sjötorpet där Malmö Förening för skollovskolonier hade en mindre koloni Sjötorpsvägen/Klockarevägen.

Sommarkolonierna för barn började redan i början av 1800-talet i Schweiz. Barnen behövde, efter ett långt och ofta krävande skolår få rekreation, frisk luft och bad för att sedan kunna ta i itu med kommande läsår. På den tiden var det sexdagarsvecka och tempot var säkert annorlunda än det är idag. Det är säkert lika krävande i dagens skolor, men på ett annat sätt.

I Sverige startades den första sommarkolonin 1884 av förskollärarinnan Agnes Lagerstedt som på en gård i Roslagen gjorde det möjligt att för barn att få en kort vistelse i en fin miljö. Detta var i Sverige början till en verksamhet som än idag är aktuell för många barn. Efter hand blev kommunerna delaktiga i verksamheten och mycket av det frivilliga arbetet försvann, under 60-talet

fortsättning på sidan 4

Kulturföreningen Calluna
Då och nu på Ljungen

Hänt sedan sist

Med detta nummer av På Ljungen följer inbjudan till årsmötet den 16 april.

❧

Föreningen har just givit ut sin 16:e bok »Skollovskolonierna« som berättar om alla de kolonier som funnits i Höllviken och Kämpinge, Sagostunderna, Frälsningsarméns, Eslövs, Trelleborgs, Lindgården, Nybygget, Sjötorpet, Solbacken m.fl.

På mindre än ett och ett halvt år har vi nu gett ut tre böcer, så en liten paus är kanske på sin plats – men man vet aldrig när ett intressant projekt dyker upp.

En bok som planeras på lite sikt kommer att handla om butiker och handel i Skanör och Falsterbo genom tiderna. Har du själv något förslag till en bok, skrift eller utställning så hör av Dig.

❧

I sin artikel på sidan 6 påminner oss Nils Balcke i förbigående om ett sedan länge bortglömt kommunikationsmedel:

»Gonggong hade vi alla! Det var våra föräldrars enda sätt att få kontakt med oss när det bl.a var dags för mat.«

Minns Du? Några hade en klocka av den typ som stod på bordet i finare familjer och som man kallade på tjänstefolket med, men de flesta hade nog gonggong. Tänk vad man kunde hitta på i väntan på mobilen!

❧

Skälstenarna

I *På Ljungen* nr 20, 2004 skrev vi om de fyra gränsstenar som 1781 sattes upp längs den så kallade »Skälrännan« på Ljungen.

Förhistorien var denna: Den stora ljungheden som sträckte sig från Stora Ham-

Från rådhusrätten i Skanör

Fotograf Berndt August Lindgren, Lund, ca. 1971.

Lite strövtåg bland referat från Rådhusrätten eller Rådstuan i Skanör

Referaten visar lite av den tidens problem och det som då sågs viktigt i samhället.

1772

Olovlig porshuggning förekom mycket på Skanör Ljung, det var ofta folk från närliggande byar som var ute på Ljungen.

Stadsfiskalen talar om att han å sitt ämbetes vägnar har skickat anmälningar till »allmogen om olovlig porshuggning. Speciellt i Kjempinge, Rein och Hammar. De har nu skadat Liungen at det utan tvekan kan ses at sjön och flygsanden utan hinder överraska hela Liungen«.

Stadsfiskalen begär handräckning för att kunna göra husundersökning. Hos en borgare i Hammar hittade man pors undanstoppat på loftet och även på andra ställen. Han instämdes till rådhusrätten och dömdes för gärningen.

1774

Enl Kungl påbud 16 september 1771 var det förbjudet att röka tobak för personer under 21 år, Den 2 mars 1774 dömdes Niclas att böta för överträdelse av förbudet.

Niclas var 13 år gammal då han begick förseelsen

1779

Rådman i Skanör förklarades skyldig till att inneha »brännvins redskap af koppar och träd samt drank till flera tunnor«. Han förklaras skyldig och straffas med 28 dagars fängelse på vatten och bröd. Rådmannen skall infinna sig till det i Rådhuset inrättade civila arrestrum där han kommer att sitta och få »nödig portion watten samt bröd för en skilling dageligen i 28 dagar.«

1781

En skomakare anhåller hos Magistraten att få bosätta sig i Falsterbo. Han anhåller att »få anwisning på någon tjenligt plats, hwarå han finge uppbygga några spännen hus åt sig samt hustru och många barn«. Rådmannen och två av stadens äldste skulle biträda för att bese föreslagen tomt. Dialekt- och ortsnamnsarkivet i Lund förklarar »spännen«:

»Det ord spänne som du undrar över är samma ord som vi använder idag i den ursprungliga betydelsen ›anordning för att spänna ihop något‹, men det har en numera knappast längre använd betydelse i texten från 1781, nämligen ›par av taksparrar eller spant‹, och används i en mer speciell betydelse ›nödvändigt utrymme mellan två taksparrar‹ som en måttsenhet för att ange husets längd (Svenska Akademiens ordbok S, spalt 10556«.

1829

Kungörelse. Lumpsamlaren kommer kl 11 på fm den 24 augusti och uppköper de lumpor som stadens invånare vill avyttra. Uppköpet sker på Fredriksson gård i Falsterbo

1840

Skepparen Ander Jönsson Falsterbo anmäler att han hittat ett stycke tross 11 famnar längd. Beslöts att detta skulle utlysas från predikstolen i Skanör och Falsterbo. Skrivelsen undertecknad av borgmästaren SN Cronsiöe

1849

Två extra lotsar som skulle ut till fyrfartyget vid Falsterbo rev för att lämna ett brev har försvunnit. På fyrfartyget hade besättningen sett båten komma, men det var mycket hård vind och hög sjö med dålig sikt och båten försvann ur deras åsyn.

Sedermera återfanns kropparna efter någon månad.

1859

Magistraten efter val blev skeppare Norberg Falsterbo vald till ordförande o förman för borgerskapet. Norberg själv besvärade sig och sade att han redan hade tre andra kommunala befattningar och dessutom var det av hävd att ordförande och förman skulle komma från Skanör.

Emellertid var det ingenting man kunde avsäga sig direkt, borgerskapets val till olika befattningar var inte frivilligt. Borgerskapet yttrade sig och menade att Norberg inte anfört sakliga skäl, utan ville Norberg besvära ytterligare fick han göra det hos Kungl Majts representant i Länet. Länshövdningen yttrade att »valet är fastställt«. Skeppare Norberg tyckte att 3 uppdrag var tillräckligt, då han säkert inte platsat i dagens kommunala uppdragskarusell!!

1860

Sökande Johan Petter Mattsson hade vid ett skeppsbrott med briggen Othello blivit av med sitt »burbref« som han fått efter genomgången examen. Magistraten bekräftar att Johan Petter Mattsson fått sådant «bref som Copherdis Skeppare af andra klassen«. Det kommer att utfärdas en kopia av omtalade burbref.

1880

Folkmängd Falsterbo församling

349 personer, varav 167 av hankön, 63 gifta, 98 ogifta, 5 änklingar och 1 frånskild. 182 av kvinnokön, 65 gifta, 99 ogifta, 20 änkor.

Yrken

6 skeppare, 5 fd. skeppare, 9 styrmän, 1 fd styman, 32 sjömän, 2 fd. sjömän, 10 lotsar, 1 fd. lots, 6 jordbrukare, 2 fiskare, 3 drängar samt 12 tjänstepigor och 1 kustvakt och 4 kustroddare. 92 hushåll eller matlag.

ihj

Fotgraf, troligen Lars Johan Kjellberg, ca. 1970.

mar, en mil västerut till Skanör och Falsterbo stadsgräns låg oskiftad under flera århundraden. Den användes dels till bete och dels som bränsle genom att man skar torv. Efter en tvist mellan städerna Skanör och Falsterbo å ena sidan och byarna Stora och Lilla Hammar, Räng och Kämpinge å den andra, satte byarna upp var sin gränssten längs vad som numera motsvarar Bergs väg.

Efter kontakt med Länsantikvarien fick Calluna skriftligt tillstånd att rengöra stenarna och fylla i texten med svart färg.

En sten hamnade på Falsterbo museum under 1960-talet. Den stenen ingår inte i vårt uppdrag. En sten står kvar på ursprunglig plats vid korsningen Berghs väg och Sollidenvägen. Den tredje fann vi 2004 nedanför Ljunghusens station i ett vattendrag (den är numera upptagen och placerad på Ljunghusensidan av vattendraget). Sten nummer fyra gick vi däremot bet på. I samband med att vi rengjorde och fyllde i texten på stenarna upptäckte vi att det var fel sten! Det vi trodde var en skälsten ute på golfbanan i Ljunghusen visade sig vid närmare påseende vara ett riktmärke för en gräns för ålfiske från 1722! Det är ju nog så intressant, men likväl fel sten.

Det innebär att vi fortfarande saknar en sten från 1781 som skall finnas någonstans ute på golfbanan eller vid stranden. Den har den kortaste texten av alla: R 1781 och bekostades av Rängs by.

chk

Skollovskolonierna

ifrågasattes verksamheten från olika håll. Socialstyrelsen ifrågasatte det positiva och vistelse på koloni kunde vara »förenad med risker för barnens psykiska utveckling och hälsa«. Antalet kolonier minskade, 1960 fanns det 581 kolonier, 1970 fanns endast 372 kvar.

Bilden visar de ungdomar som på den tiden var aktiva i Sagostunderna. Den vackra fanan med devisen »framtiden är vår« färdigställdes 1903 av en sycirkel inom Sagostunderna. Enligt uppgift utgjorde mössan med träns ett tecken på samhörighet som mycket tidigt var utmärkande för sagostundrörelsen. Man var från början inspirerad av den tysk-österrikiska Kinder Freundrörelsen.

Boken

Underlag för boken är genomgång av arkiv, tidningar och material från olika institutioner och ett antal intervjuer med människor som varit på koloni, antingen som barn eller som ledare och skötare. De har även lånat ut bilder och i några fall lämnat egna berättelse om livet på sommarkoloni.

Man får ett totalt intryck av att detta med att vara på koloni var »toppen«, lite hemlängtan första dagarna och att man till en början kände sig ensam, har slutsatsen trots allt blivit positiv och ingen känner direkt obehagliga minnen från denna tid. Ledarna å sin sida har som synes upplevt vistelsen med barnen som positiv och att kunna göra en insats har också känts viktigt.

Överst: Tvagning på Sjötorpet, till höger: Tre flickor i spänd förväntan på Södervärns station, till vänster: från Sagostunderna, nederst: Sagostundernas sångförening 1909.

Boken om Skollovskolonierna kostar 130 kronor och finns på våra vanliga försäljningsställen men kan också köpas via calluna@tele2.se eller hemsidan calluna.nu, då tillkommer porto 35 kronor. *ihj*

Allmänna sjukhusets sommarkoloni

Sommarhemmet i Höllviken.

I nummer 21 på Ljungen hade vi en bild på detta hus och frågade om någon kunde tala om för oss var huset låg. Nu är gåtan löst och man ser tydligt att det är samma hus det är fråga om.

»Var låg detta hus?

Om denna bild (till höger) vet vi inget om annat än vad vi ser med våra ögon. Den finns på Kungliga Biblioteket i Stockholm i en låda med vykort från Höllviken. Det skulle kunna vara borta vid kanalen där vägen ligger nära vattnet med järnvägen emellan. Vyn är nog tagen på 20 eller 30-talet och byggnaden skulle kanske kunna ligga vid FBU eller EFS-Höllviksstrand«.

Nu har vi svaret. I samband med arbetet kring boken om kolonierna hittade vi detta.

Under somrarna 1912-14 kunde Malmö allmänna sjukhus genom välgörenhet och donationer bereda en del av sjukhusets patienter, särskilt då tuberkulösa barn, vistelse i Höllviken. År 1915 donerades en fastighet till sjukhuset för denna verksamhet.

Genom anslag från staden och välgörenhet kunde hemmet ta emot och vårda barn fram till 1939 då fastigheten togs över av militären och verksamheten lades ner. Vid en brand på nyåret 1944/45 ödelades huvudbyggnaden helt. Inga personskador rapporterades.

Byggnaden stod ursprungligen på Baltiska utställningen i Malmö och var »Förenade kristallglasbrukens hytta« Den revs och uppfördes i Höllviken efter utställningens slut.

Tillsammans med ett antal nybyggde baracker kunde anläggningen fullt utnyttjad rymma ett 50-tal patienter. Man fick medel att driva verksamheten genom donationer och genom att privatpersoner ställde upp och skänkte varor och annat nödvändigt. Skänkta medel uppgick 1915 till 11 697 kronor.

I en sammanställning från 1915 tackar man speciellt donatorerna direktören Gustaf Löfberg (Löfbergs glas och porslin, sedermera Dukabutikerna) och arkitekten Ernst Håkansson. Syssloman Albin Lindblad har uträttat ett storartat arbete för att sommarhemmet skulle komma till stånd. Hemmet var öppet från den 15 juni till 1 oktober. 27 patienter har fått vård där under 2320 vårddagar.

Sommarhemmet låg på den främre delen av den tomt som nu är FBU-gården.

ihj

Patienter och personal.

Kommunikation under kriget vid kanalen

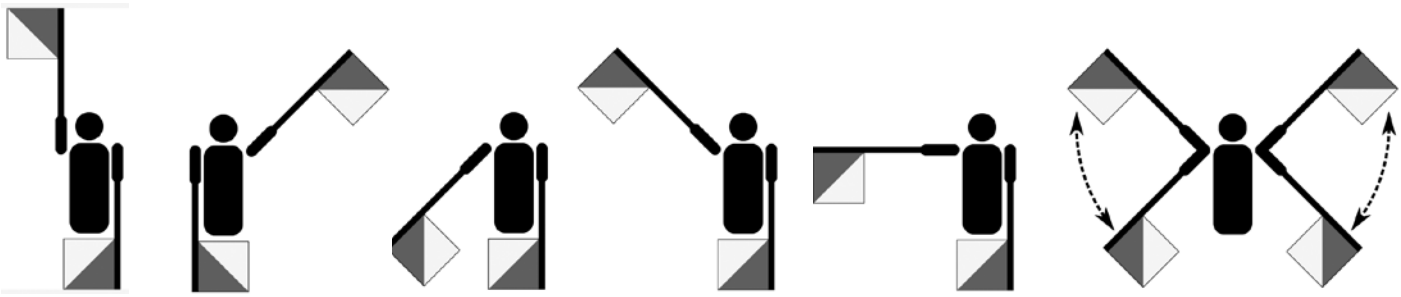

Så här såg semaforalfabet ut.

Det var innan mobiltelefon och walkie-talkie hade gjort entré i vår värld. Och inte hade alla sommarhus vanlig telefon. Hur skulle man då kunna ha kontakt med sina kompisar?

Då gällde det att var uppfinningsrik och lite extra idérik.

Först var det flaggor

Vi var några stycken som kom på att man i marinen hade signalflaggor som man med ett speciellt alfabet använde som semaforering (»Avsända signalmeddelande med hjälp av i händerna burna flaggor«). Alltså lärde vi oss detta alfabet och kunde sedan med de två flaggorna »fifta« iväg hela långa meningar till en kompis längre bort. För att synas ordentligt, vi måste ju se varandra, tog vi oss upp på badhyttstaken. Vi som bodde väster om kanalen kunde då enkelt anropa kompisar på andra sidan och tvärtom.

Men för att komma upp på taken behövdes ju en stege. Lättmetallstegar fanns ju inte heller då. Alltså fick en av våra pappor låta sina snickare tillverka en liten enkel bärbar trästege så vi riskfritt kunde bestiga badhyttstaken.

När vi så hade hållit på med denna semaforering ett tag blev vi anropade av marinens bevakningsbåt som låg utanför kanalpirens inlopp. Sjömännen kunde ju semaforera och upptäckte då vilka extra möjligheter de hade att kommunicera med land. Och på land hade de sina flickbekanta som de genom oss kunde "prata" med och bestämma träff. Det blev många meddelanden varje dag som vi ordnade. Som tack fick vi då och då läsk och bullar på båten när den låg inne i kanalen.

När man mottager ett meddelade måste man tänka spegelvänt så för att förenkla det hela gjorde vi så att en lärde sig alfabetet som sändare och den andra lärde sig alfabetet som mottagare. Att lära sig två saker tyckte vi var onödigt. Fast efter ett tag kunde vi klara båda sorterna!

Sedan blev det lokaltelefoner med gonggong

På den tiden fanns det ju hörlurar till bland annat kristallmottagare. Dessa användes inte längre men sådana hörlurar hade nog alla liggande hemma.

Således kom vi på att om man

pratade i den ena luren och lyssnade i den andra kunde man tala med varandra, om man givetvis drog två trådar, kablar, mellan hörlurarna. Utan ström dessutom. På detta vis byggde vi upp ett synnerligen enkelt lokaltelefonnät på Ljungsätersvägen från Holmdahls, över Balckes till

Här står Gunnar Holmdahl på gamle dar uppe på Mårtenssons badhytt och visar upp sina gamla färdigheter med signalflaggorna. Och det är samma flaggor som vi använde under kriget, Gunnar har noga sparat dem. De får inte bara försvinna.

Och badhytten står där ännu idag lika fin och vit som då!

Druidstenarna

Andréns. Ca 600 meter. Dock saknades någon form av ringsignal. Men även detta löste vi. Gonggong hade vi alla! Det var våra föräldrars enda sätt att få kontakt med oss när det bla var dags för mat. Alltså hade vi speciella gonggongsignaler när vi vill nå varandra. Att sedan dessa tunna kablar ofta gick sönder, de hängde ju uppe trädgrenarna, gjorde att vi hade ett dagligt arbete att reparera våra ledningar. Men det fungerade.

Nils Balcke

Druidlunden hus där medlemmar kunde hyra rum för kortare vistelse.

Återfunna Druidstenar

Vi har hittat de återstående stenarna till Druidlunden

I nr 4 /1999 av *På Ljungen* redogjordes för hur vi med ledning av en karta hittade den sk Druidlunden. I hörnan Klockarevägen/Stjärndalavägen fann vi en sk hörnsten som då hade ingått i ett kvadratiskt område med stenar i alla fyra hörnen, en Druidlund. En sten finns på Trelleborgs museum och en som sagt hörnan Klockarevägen/Stjärndalavägen. De två andra stenarna har vi också hittat. I samband med att tomter i grannskapet bebyggdes och markplanering gjordes, flyttades stenarna till sin nuvarande plats bakom ett uthus i närheten. Man ser tydligt sjustjärnan i de avlånga stenarna cirka 140 långa och mellan 20 och 25 centimeter breda.

I en redogörelse betr Fastighetsföreningen »Sjustjärnan« M.B.P.A skriver man att föreningen inköpt ett tomtområde på två och ett halvt tunnland i Kämpinge.

Tomten med en fastighet byggd 1928 blev »inhägnad med ståltrådsstängsel på ekpålar samt fyra hörnstenar med inhuggna druidstjärnpr placerad. På en särskild plats inom området hade stenar för ämbetsmännen rests, och det Druidiska altaret uppbyggts«.

Området låg utmed Klockarevägen mot Ljungdalavägen. Stjärndalavägen fanns inte vid denna tid.

Så vitt vi vet upphörde verksamheten och tomten såldes kring 1959.

ihj

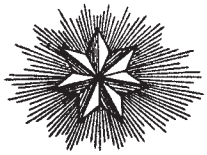

På förekommen anledning låter Nils Balcke hälsa att förra numrets artikel om dykning medelst dykarklocka inte är en skröna, utan är alldeles sann!

Skollovskolonierna på Ljungen
av Ingemar H Johansson
Pris ej fastställt

Falsterbohus
–med tårna i sanden och klackarna i taket
180 kr

Kämpinge
av Ingemar Johansson och Christian Kindblad
170 kr.

På Ljungen
nummer 1-25
samlade i bokform
180 kr.

Fru Kungen
Drottning Margareta I
av Marie Sjögren
70 kr.

Skanör och Falsterbos historia från A till Ö
av Christer Melin
95 kr.

Tåget har gått!
av Christian Kindblad
50 kr.

Posten i Skanör och Falsterbo
av Lars Dufberg
80 kr.

Från Sillabör till Snabbköp
av Ingemar Johansson och Christian Kindblad
160 kr. Nu 100 kr.

Stora Hammars kyrka 100 år
av Ingemar Johansson
50 kr.

Historier från Skanör
av Anders Carlsten
130 kr.

Stinsen i Falsterbo
av Stig Mårtensson
125 kr.

Resande över Ljungen
av Christian Kindblad
90 kr.

Ett stycke kanalhistoria
av Sven Lundström m.fl.
50 kr.

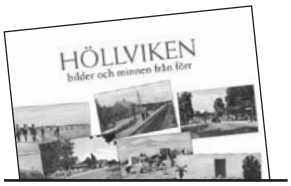

Höllviken
– bilder och minnen från förr
125 kr.

På Ljungen ges ut av
Kulturföreningen Calluna

Styrelse
Ingemar H. Johansson
Christian Kindblad
Marie Sjögren
Eila Mårtensson
Bertil Björck
Rune Bengtsson

Redaktör
Christian Kindblad, *chk*
christian.kindblad@telia.com

Ansvarig utgivare
Ingemar H. Johansson, *ihj*
calluna@tele2.se

Grafisk form
Christian Kindblad

Tryck
Holmbergs, Malmö

Adress
Kulturföreningen Calluna
Västra Mölledalsvägen 18
236 34 Höllviken
040-45 11 48

Callunas hemsida
www.calluna.nu

Medlemsskap
Sätt in 100 kr på vårt konto
plusgiro 250862-0

Tidningen utkommer
med 3-4 nummer per år.

Återge gärna våra artiklar
men ange alltid källan.

Ljung, *Calluna vulgaris*

Kulturföreningen Calluna
Då och nu på Ljungen